

3192

JÄMTLAND

Frostviken

Landsmåls- och Folkminnesarkivet
Uppsala

6/5 1931

Johansson, Levi, 1931

Svar på ULMA:s frågelista 27
Åkerns beredning

1 bl. inneh.fört.

1 + 66 " 4:o

3192

Frostvikens socken
Jämtlands län.

Årensberedning.

Soarpå Landsmålsarkivets i Uppsala frågelista № 27.
Av Levi Johansson.

Bearbetat och rensprivet apr. 1931.

Landsmålsarkivet Uppsala 3192
Levi Johansson. 1931. FROSTVIKEN

JTL.
Frgl. 27

Innehållsförteckning.

I. Jordbruksredskap (handverktyg)

Sid 1.

Jordgror sid. 2; klubbor sid. 2, hackor sid. 3; kerattor sid. 4;
kerafsor sid. 5; grepar sid. 6; spadar och skocular sid. 7;
spett sid. 10; Torvhackan sid. 11.

II. Rörredskap och draganordningar.

" 11.

Stendröjor och slangångar sid. 11; gödselsläden sid. 13; skak-
lar 15; årtor sid. 18; ristplogen sid. 19; plogen sid. 20; sladden,
dymgslåpan och dymgstocken 24; karvar 25; välten 29.

III. Åkern.

" 30.

Olika slags åker sid. 30; åkernamn 32; åkerns tillkomst 34;
tidig sädd sid. 41; potatis 42; åkerns underhåll 45; vändan 47;
frådesbruk 48; sådeslagen 49; rovor 51; dikning 53.

IV. Gödseln.

55.

Obs! Sista avdelningen är av föf. tillagd.

I. Jordbrukets redskap.

1.

Det gemensamma namnet för alla verktyg, som användas i åkern är "ò(ò)ker gözzni". Medtages även sådant, som, ehuru behöfligt för åkerbrukande, ej kan rubriceras som verktyg, blir benämningen "ò(ò)ker tizny". Redan på 1860-talet fanns ordet "ò(ò)ker raskap" = åkerredskap, vilket dock torde få betraktas som rent låneord, enär "raskap" i dialekten är ordet för sele. "gözzni", -n; "gözznam" är pl.; sing. saknas. Ordet kan alltså ej brukas om de särskilda redskapen och verktygen. Sådana benämns "tizny" = ting. En bra plog kan betecknas som en "go ò(ò)ker tizny". Den, som har fåtaliga åkerbrukets redskap, har "fò(ò) ò(ò)ker tizny" = få åker ting eller "lite ò(ò)ker gözzni". Som totalomdöme om den gamla tidens åkerbrukets redskap i trakten kan man säga, att dessa voro få, enkla och dåliga.

Handredskap. - Här lägga vi främst märke till de s. k.

Landsmålsarkivet Uppsala 3192
Levi Johansson. 1931. FROSTVIKEN

JTL.
Frgl. 27

"jölökksin" = jordytorna, så kallade, emedan man högg ned 2.
 i jorden med dem. De utgjordes av gamla, kasserade yxor av
 de typer, som man använde för träarbeten. Man skilde
 på två slag av jordyxor: "rätökksa" = rotlyxa och "törvökksa"
 = torvlyxa. Den förra, som användes att hugga av träd-
 rötter med, var en vanlig huggyxa. Till torvlyxa åter tog
 man helst en gammal bila av den sort, som användes till
 slättåljning av husväggar, en s. k. "tjännbil". Sedan en yxa
 började användas i jorden, blev den alldeles oduglig för sitt
 ursprungliga ändamål. Nästa steg i dess förnedring var,
 att man tog den till kvarnen och använde den att hakka
 stenarna med, om det ännu fanns någon smula stål kvar
 i den. Att hakka kvarnen kallades att "râjji" (reda) eller "flit-
 kovinna", och verktyget här för var "kovinnökksa".

Klubbor. - "klübb;-a. -;-an;-en;-om; ^{subst.} Fem. = klubba. - "klübb
 -;-a. -;-; verb = klubba. - "klübb sinna" = klubba sönder, "k. né"
 klubba ned: slå ned ngt. med klubba. - "k. tē" = klubba till: slå

Landsmålsarkivet Uppsala 3192
 Levi Johansson. 1931. FROSTVIKEN

JTL.
 Frgl. 27

till med klubba. - Helt små klubbor bestående av en med 3.
en kårp skaffad liten träklubb användes att slå sönder göd-
selknölar med dels i åkern men framför allt på vallen vid
övergödning. Vid timring användes en träklubba, som var
så stor, att man nått och jämt orkade lyfta den till slag.

Grävor. - Benämningen på alla grävor i gångra tider var
"gräv, -a, -x, -a, -i, -om; neutr. Av sådana hade man två
huvudslag: "jättgräv" = potatisgräv och "jölgräv" = jord-
gräv, det senare för åkerbrytning och jordens bearbetande
eljest. Båda voro i huvudsak lika men jordgrävet var myc-
ket större och kraftigare. Ögat på potatisgrävet var alltid
runt, men å jordgrävet var det något tillplattat, för att grä-
vet ej skulle vidas runt på skaftet vid hårdare pårest-
ning. Nacke eller hammare saknades alltid. Själva bladet var
utplattat - på de större till ordentlig handsbredd - avspet-
sat från sidorna och nedåt till en pike, något krökt ("kröp-
pi"; adj) in mot skaftet, på denna ^{sida} försatt med en låg ryggen men

Landsmålsarkivet Uppsala 3192
Levi Johansson. 1931. FROSTVIKEN

JTL.
Frgl. 27

å den motsatta sidan plant. Jordgrävet måste vara stälat och H.
väl hårtat. Gräven tillverkades av hemsmederna. Uppå åter ha
alltid köpts, så länge någon minnes. Hemsmederna ha tid efter
annan försökt sig på att dels smida ut ("tjundig ut"), dels ståla
om gamla yttor, men det har ej velat lyckas för dem med hårdningen.
Se här om Hemsmede och hovslageri.

Krattor. - Benämningen på alla räfsliknande verktyg har varit
"riv: - a, - i, - an; - en; - om; fem. För odling och åkerbruk har man
sedan ålder haft starka, klumpiga och ganska små rivor, gjor-
da enkla för detta ändamål. Vanligen har kammen varit fäst
å en fyrkantig platt tapp å skaftet, men äldre personer min-
nas "Ölakerri" = åkerriivor, vilkas skaft, tillverkat av en gran-
stör, var klivet i tu en bit å den grövre ändan, halvorna is är-
böjda och formade till runda tappar, som gingo genom berr-
hål i kammen. Tåkerriivorna hade man järnpinnar, ofta i
form av stora spikar, om man så hava kunde, eljest träpin-
nar med huvuden. Angående namnen på en räfsas olika de-

kan hänvisas till Slätter sid. 50. - Vid sådd av mindre åker-
lappar har åkerrikan ofta fått ersätta koren för sådens net-
myllande. Vanligare har dock varit att med potatisgrävka-
ka ned kornet.

Kräfsan. - kräffs, - a, - a, - an; - n, - om; subst. fem. kräfsa,
(kräffs, - , - a, - ; verb. = kräfsa. Imp. pl.: kräffsi = kräfsan.)

En sådan bestod av en gränstaka: "i lillt rill", som man av-
kvistat nedifrån och nödortigt avjämnat till skaff, medan
man i toppen lämnat kvar kvistnar, vilka tjänstgjorde
som pinnar.

Utlåta hemsidda järnrivor i storlek som de nutida träd-
gårdskrattorna låra ha förekommit i den gamla tiden. Ännu
kortare rivor med kammar av trä och järnpinnar hade en del
att rensa med i potatislandet. Kammen var svängt uppåt,
för att man lättare skulle komma åt botten av gängen
(väljn = vägen) mellan fårorna. Dessa redskap voro dock icke
allmänna.

Landsmålsarkivet Uppsala 3192
Levi Johansson. 1931. FROSTVIKEN

JTL.
Frgl. 27

Grepar. - De grepar, som funnos för jordbruk i den gamla tiden, hade endast två klor. Äldsta typen var gjord av en grenklyka - "i sül" - varför verktyget kallades "sültråka", vilket ord betyder klykestavel. Enligt beskrifning voro de alldeles lika som frägelistan Fig. 1. 7. 1. Dock voro handtagen ej alltid genomskurna, och spetsarna saknade ^{oftast} järnsteking. S. fanns i bruk på enstaka ställen tills in på 1890-talet. "Järnsula" = järnsulan var namnet på den tvåkloiga gödselgrepen av järn. De äldsta personerna minnas från sin barndom enstaka hemsmidda sådana. Sedan blevo de mera allmänna, men inte på långt när i alla gårdar ägde man sådana. - De första köpta greparna hade tre klor. De tyckas ha kommit upp från svenska sidan på 1870-talet. Namnet blir nu "dyngriffel" = dyngriffel, vilket sedan hållit i sig om alla grepar. Dessa ha används uteslutande för gödseln. Låreklit verb för deras användning finnes ej. - Att ta undan gödseln på kassen kallas att "lägga to kåsa" = lägga

Landsmålsarkivet Uppsala 3192
Levi Johansson. 1931. FROSTVIKEN

JTL.
Frgl. 27

∴ d. v. s. alla dessa verktyg.

utav kansen eller "läggifrod, gluggom" = lägga ifrån gluggarna. 7.

Medan man hade dessa första enkla verktyg, värtade man gödselhögen vida bättre än nu. Det gällde att för var gång vintertiden väl trampa till och jämna gödseln, så att kansen slutade fint åt alla håll från gluggen. Då den sedan frös till ~~hade man~~, hade man en glatt bana att skjuta det nyttillkomna utför. Försummade man denna aus blott en enda gång, blev det sedan ett ohyggligt göra att lägga undan. - Att ta ut gödseln ur färkåttarna, kallades att "grövo söggålan" = sögårtarna, och att skotta ut den dagliga gödseln undan korna, var att "mökko" = mokka. Till det senare använde man en vanlig skovel. Spridningen eller bringkastningen av gödseln benämndes att "bräjj dyyza" = breda dyngan. Den efterföljande finfördelningen var att "fli dyyza".

Spatar och skovelar. - Ordet spate förekommer i dialekten under formen "spædi, spæddin, spæddia, spæddja, spæddjorn"; mask. Härmed avses dock uteslutande mycket små spa-

dar, vanligen avsedda för bakning och matlagning. - Ordet sko- 8.
vel, som icke alls hör hemma i dialekten, ersättes av "rökta,
-i, -i, -in; -n, -om"; fem. - Skolorna voro och äro av tre slag
med namn efter deras avsedda användning. "ljuzrökta"
användes dels att mocha med i fjäs och stall, dels att sprida
gödseln med uti på marken. Bredden är ungefär 3 dm. och
bladets framkant helt obetydligt uppåtriktad. Bladet är en
liten smula utgröpt. Formen i öfrigt är alldeles lika frägelistans
1.8 u. En del av dessa skolor voro fram till skodda med ett på
undersidan fartsprikat tunt järn, som stack en smula framom
skovelkanten. Vanligen voro de tillverkade av gran, mera säll-
tan av björk eller asp. - "snjörökta", avsedd att skotta snö
med, var något större än föregående men småskrare, ofta av
asp, som är lättare och sejare än gran. - "löjörökta" fick icke
på vilkors vis tagas från "löjven" d. v. s. korndatan. Den var av-
sedd för "güsilöjnc" = gudslänet: såden och ingenting annat.
Den var gjord av björk och hade genombrutet hantlag, djupt ut-

Landsmålsarkivet Uppsala 3192
Levi Johansson. 1931. FROSTVIKEN

JTL.
Frgl. 27

grönt blad och uppåtböjt skaft. - Järnskoningen på en skovel 9.
kallades "förrvaring" - förvaring.

Järnspeaden benämndes och nämnes "järnsrösta". De järnspeadar, som fannas i den gamla tiden, voro mycket spetsiga och helt små. Överkanterna var omböjda i vinkel dels för bättre styrkas skull och dels för att den skulle vara bekvämare att trampas på vid verktygets neddrivande i jorden. Det ville ånbeck göra ont i foten, eftersom man endast hade mjötsbottnade skor. För skaftets fästande var en halvrand, keilformig rännare uppdriven på bladets undersida och en motsvarande ögla på insidan, vilken tillsammans med rännan bildade ett hål, i vilket skaftet indroos. Skaftens handtag voro i regel hela med en halvrand rygg inunder att gripa om med fingrarna alldeles som på träskovelarna. Hemmilda järnspeadar låra i äldre tider ha förekommit i trakten, men de i mannaminnena hava varit köpta bortifrån. Av j. fanns det sålunda mer än en på varje gård. Så var fallet ännu i början av förf. minne.

Landsmålsarkivet Uppsala 3192
Levi Johansson. 1931. FROSTVIKEN

JTL.
Frgl. 27

Spett. - "j^{är}nst^öör" = järnstören: järnspettet var alltid
försatt med "öga" = öga: rund ögla upptill - förmodligen för
att man skulle kunna använda den som hållstock åt
mindre djur, som tillfälligtvis betades hemma på vallen.
"åkteca" = ålet var fyrkantigt långspetsat och ganska
klumpigt, medan verktyget i övrigt gav intryck av, att man
hushällat med virket vid dess tillverkning. Ränglen var av-
sevärt kortare än på de nutida stålspetten. En järnstör

10.

märkte man ovillkorligen ha på varje gård dels för brytnin-
gen i åker och dels för att göra hål i marken för hässe-
stolparna.

För uppbrytning av större stenar och stubbar
betjänade man sig av handspeken, här kallad
"vråda, -n, -en; -an; -a, -om; -mask". Att arbeta med
den kallas att "vråda", som är oböjligt verb. En större,
mera stockliknande sädan kallas "lunn, -a, -en; -an;
-en; -om; fem. Verbet är "lunn, -a, -en; -l. Öpp" =

Fig. 1.
Järnstör.

Landsmålsarkivet Uppsala 3192
Levi Johansson. 1931. FROSTVIKEN
JTL.
Frgl. 27

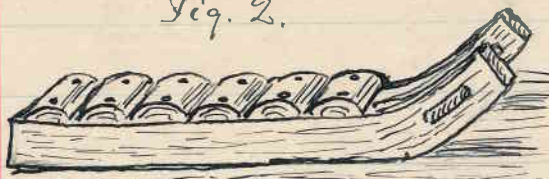
lunna upp: häva upp ngt. medelst en lunna. "L. pinni" = lun- 11.
na inunder: lägga underlag av lunnor eller slannor.

Torvhackar. En av mina meddelare skriver sig sedan 1860-talet, att hennes far smitt till ett verktyg, som han kallade "Torvhacka", emedan han använde det till att hacka av torven med, då han bröt åker. Unligt beskrivningen var det en mindre flåhacka. Köpta flåhackor började sparsamt komma i bruk på 1870-talet.

II. Norrdskap och draganordningar.

Stendrögen. - drög, -a, -i, -in, -en, -om; fem. = drög.
"Stäindrög" har använts i trakten, så länge de äldsta

Fig. 2.

Stendrög.

minnas. Fig. 2 visar dess allmänna utseende. Totala längden håller sig omkr. 1 m. Kloven är fösta med grova träpinor. Hålet i axeln för auspänningen är ofta ersatt med en påspikad gammal hästsko, som med båg sticker fram om axeln så pass, att drag-

känken i skablarna kan trädas igenom. Tandra fall, där man 19.
stajit hål på axalen, har man sedan företårtet denna genom
att spika på järnstänger, vanligen förnötta sådana un-
don slådar. På stendrogen körde man bort sten från den
nybrutna åkern eller "bryöta" = brytan ävensom släpade hem
till gårds mursten.

Där "brytan" haft tillräcklig lutning har man, då det
varit mycket sten att frakta ^{någon snjögång} bort brukat lägga ut en st.
"slänggång" = slänggång, bestående av en bana av två
jämnloppande stockrader, och på ^{vardera} sidan om dessa en rad
något högre liggande styrstockar. På de första stockarna
lades en flake av löst liggande klor, ovanpå dessa fört
större stenblock för samma anhållningens skull och där
ovanpå mindre sten, allt metan man fick plats. Under på-
lösningen måste man naturligen ha någon hinderan-
ordning, som man sedan tog undan, då lastet med väldigt fort
rutschade utför och stjäppte av vid slänggångens slut nedan -

Landsmålsarkivet Uppsala 3192
Levi Johansson. 1931. FROSTVIKEN

JTL.
Frgl. 27

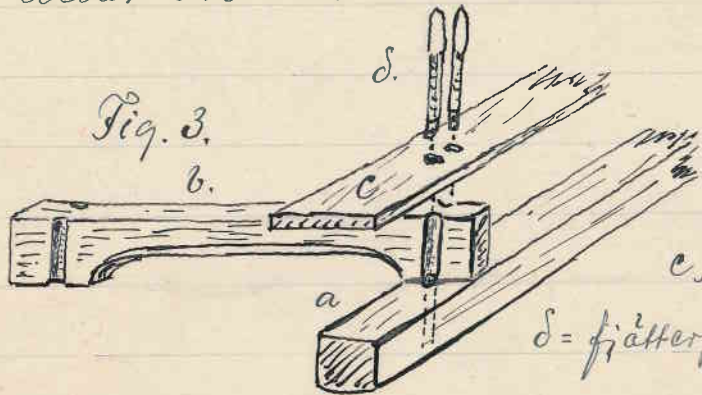
för åkern. Sådan anordning minnes meddelaren (Maja Jn.) 13.
från sitt hem i Inviden på 1860-talet. Närmare detaljer
kan hon ej erinra sig, ty sådant förlste hon sig ej vid, bara bar-
net som hon var, men det kommer hon ihåg, att de svarte
komskokat såpa på stockarna, för att det skulle gå lätt.

Någon fler har jag inte träffat på, som sett en slängäng,
men nog har man hört talas om den. Det ligger i sakens
natur, att denna anordning inte gärna kan ha kommit
till någon större användning. Medan man bygger en slän-
gäng, kinnor man kör bort en hel massa sten, och sånt-
samt och tungt är det att flytta den i mön, som man över-
kar brytan.

Sådeslåden kallas "dyngslöddo" = dyngslåde. Det är
givetvis ett föga prydligt åkeron. Medarna äro breda och tjocka,
för att de ska bära upp bra och vara dryga att nöta på. Man
kör nämligen ut den mesta gödseln, sedan ganska djupa snö-
fallit, och under medarna finnas inga som helst skyddsbilag.

Nedanstående teckning visar, huru slådens viktigaste delar äro sammansatta. 14.

a = medel: "mejj"

b = fjätterstock: "fjätter-
stocke".

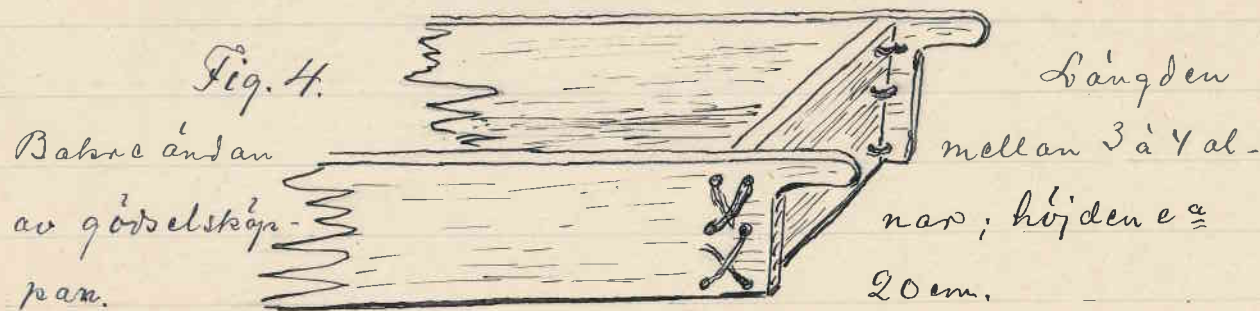
c, s.k. "vann, -a".

δ = fjätterpinnar: "fjättepinnar".

Vid sammansättningen lägges vannbrådan (c) ned på fjätter-
stocken och de båda pinnarna (δ) drivas genom hålen i brådan,
urtagningarna i fjätterstocken och hålen i medel genom den-
na. På undersidan av medel kilas de. De ovanför vannbrå-
dan uppstojtande nabbarna (hvarre å teckningen) bilda stöd
för skäppan, som kallas "dyygtjörman"; vilket är pl.
best. form; ^(gen.) sing. förekommer ej. Slåden har tvänne fjätterstoe-
kar. Slåden är å mitten försedd med hål för dragtågen.
Skäppan brukar i regel vara hopsatt med vidjor på

sått som framgår av Fig 4.

15.

Skaklarna. - Hela draganordningen kallas
"skäkklä", -an; -om; "pl. fem. = skaklar. Skaklarnas de-
lar äro:

"åksåla, -n, -a, -an; ^x, -om; mask.: den förbindan-
de tvärsån.

"skötk, -a, -i, -in; -en, -om; fem.: var^{je} enskild ska-
kel. Hårtill kommer "skäkel^Rsmide" = skakelsmidet; ett
smide på ett par skaklar. - Den fria änden på en skäk
kallas "lillån" = lilländan; den svängda delen "skötk-
huggu" = skäkhuvudet och draghålet därå "skötkduggu" =

Landsmålsarkivet Uppsala 3192
Levi Johansson. 1931. FROSTVIKEN

JTL.
Frgl. 27

skåkögat. Skakelns grovända kallas "skö^o(w)klömmen", hål- 16.
let i denna för axelen "äksalakhöla"; de hakformade järnen,
som hålla fast axelen i dess hål, kallas "säinjärna" och de
på skåklömmens undersida befintliga skyddsjärnen "skå-
beskönan". Ordet "skönan" = skonaden säger oss, att det
är fråga om ett bestag, som har till uppgift att skydda mot
nötning. Dragtågen kallas "töggo^o, -n, -a, -an; -a, -orn"; mask.
Den består av tre delar: "klövon" = kloten, som omsluter axa-
len, "löpmällia" = löpmärkan: den vridna länken, samt
"stör-" eller "längmällia", genom vilken "skåkelträet" = ska-
kelträet trådes vid anspänningen. Detta sagt om skaklar i
allmänhet.

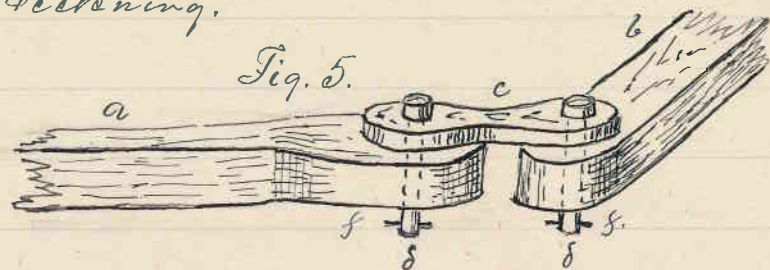
För körning i åker användes och användas särskilda
ledande skaklar, som numera kallas "plögskåklä" men for-
dom hette "säjska"-n; fem. pl. De nutida plogskaklarna lik-
na frägelistans Fig. 9, I. - hava alltså järnsmide i ledjängar-
na. De gamla skakarna åter hade ledjängar av trä mel-

Landsmålsarkivet Uppsala 3192
Levi Johansson. 1931. FROSTVIKEN

JTL.
Frgl. 27

lan skakellommen och axalen av utseende, som framgår 17.
av följande teckning.

Å bilden ovan föreståller a, skakellommen och b axalen, c
benämnes "seiktrå" = skektrå. Ett likadant, som ej är in-teck-
nat å bilden, befinner sig på förbindelsens undersida. De
små pinnarna f, hindra detta att falla av. g, äro "seikpinnar".
Hela förbindelsen kallas "seiklättjan" = skeklettjan.

Skektråden (c) äro omkring 25 cm. långa och c = 2 cm. tjö-
ka. Ädliga äkersteklar voro allmänna förf. barndom,
och en och annan lär beqagna dem än. I den verkligt gam-
la tiden hade man skekstågen av en björkvidja. Den
sprang sålt som oftast av, varför man alltid hade med sig
en reservvidja, då man körde i åkern ("ivörroveddi")

Att köra par kallas att "fjör bätt" = köra b etc. Anordningen 18.
här för kallas "bättre". Den har kommit in med den modär-
na stålplöjen och är lika som å andra trakter. Bättret kom-
mer till användning, då man "risset" = ristat d.v.s. plöjer upp
vall. Förpen åker kör man vanligen "äinbätt" = enbätt d.v.s.
med endast en häst.

Ärdor. - äl, - n, - la, - lan; - la, - lom; mask = al; ärder?
Det redskap, som här med avses, är för länge sedan alldeles ut-
brukt. Enligt beskrivning utgjordes alen av en liten tresidig har,
e. 3 alnar lång men betydligt smalare. Anspänningen gjor-
des i den spetsigaste vinkeln. Under redskapet voro stumpar
av renhorn fastspikade på, att deras spetsar grävde i jorden.
Meddelaren (Moja Yr.) är ej i stånd att erinra sig närmare de-
taljer. Hon säger emellertid alen användas både i sitt hem i Tivi-
ken, i Väktarmon och i Jorm på 1860-talet och i början av 70-talet.
Att arbeta med detta redskap kallades att "äl, - a, -". Det
var en sorts finhävning, som företogs, sedan man först kört

med den riktiga harven. Enligt andras uppgift var den 19.
försedd med en fast styrepak - någonting i denna stil:

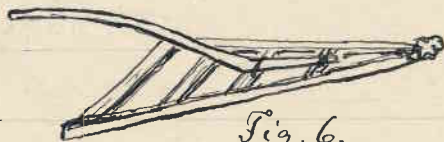

Fig. 6.

Andra mina sagesmän ha berättat om trekantiga "harvar",
på vilkas undersida granklor med kvarlämnade talri-
ka tvistnabbar, ungeför ett kvarter långa, varit fastspi-
lade. Det har nog ingenting annat varit än alar.

Ristplojen - "ristplojen". Härmed avses i målet
alltid den moderna stålplojen. Först sedan man erhöå så-
dana, kunde man börja "rista" - rista jorden: plöja vall och
obrutna jord, som ej är för mycket stenig eller uppfyllt med
friska, grova rötter. Den första plojen av detta slag - förmod-
ligen i hela socknen - inköptes av Per Bengtsson i Yorn 1866.
Under några år gick den flitigt till lins mellan sju grannar,
men sedan skaffade sig även dessa så småningom ristplojar.

? M. S.

Landsmålsarkivet Uppsala 3192
Levi Johansson. 1931. FROSTVIKEN

JTL.
Frgl. 27

Något är i slutet av 1880-talet hade Hans Hansson i Storjola 20.
skaffat sig ristplog. Enghörten lånade för hem den plogen
till Rautavägen och ristade upp något över ett halvt tunnland,
han jag antaga. Det är styvt två mil mellan de båda platserna, och
plogen måste böras ungefär $\frac{3}{4}$ mil.

Plogen. - "plog, -an, -a, -an; plöja, plöjom" = plog. - Plo-
gen anses hava funnits i trakten sedan bebyggelsens början, den
där, som var allmän före de köpta stälplögarnas intåg och som
i förf. barndom var den mest använda för plöjning i gammal ä-
ker, övare stämde i allt kvantsakligt med frägelistan fig. 20.
Man har emellertid haft ännu enklare sådana nämligen ^{en} vänd-
skiva av trä. Hans Hansson från Storjola, född 1852, berättade, att
hans far, död 1869 52 år gammal, icke hade någon annan plog.
Det fick lov att vara fin jord, sade han, om man skulle kunna
plöja ett kvart or djupt. Under det man plöjde, måste man
stä med högra foten på plogbotten, för eljest åkte plogen
upp. Endast bilken och knivarna voro av järn. 96-åriga Olof

Landsmålsarkivet Uppsala 3192
Levi Johansson. 1931. FROSTVIKEN

JTL.
Frgl. 27

Person i Björkvattnet minnas också en sådan plog, men den 21.
var ej i användning. Vändskivan var av "hünner", d.v.s. tjur-
gran, som är mycket hårt. Skivan var alldeles rak. Plogbit-
lar och vändskivor lär man i alla tider ha köpt från svens-
ka sidan. I Ström fanns det smeder, som tillverkade sådana,
men det var endast halofabrikat. Man fick själv vrida ski-
vorna, och det blev vanligen dyligt med den saken. Mången
hade dem nästan raka.

Allt trävirke i en plog kallades plögträ = plogträ. Skul-
le man ha en plog och inte själv var smideskunnig, tillverka-
de man plogträet fullt färdigt och for med det till en smed,
d.v.s. någon granne, som brukade smida, och fick "smidd
på plögen" = smitt på plozen. Av plozens delar märkas:
"plögålsn" = plogäsen.
"plögföttn" eller "föttn" = -foten: den platta, som plozen slä-
par fram på under arbetet - plogbotten. Den har i sena-
re tid varit mer eller mindre helt järnbeslagen inunder och

Landsmålsarkivet Uppsala 3192
Levi Johansson. 1931. FROSTVIKEN

JTL.
Frgl. 27

å de för slitning utsatta sidokanterna.

"hänntåteci" = handtaget.

"müllföttn" = müllfoten: släpsten var med man initaller plo-
gen för djupgående. Å de gamla plogar förf. Å ett har denna
alltid varit en självoålt krok. Å en något moderniserad plog,
tillverkad på 1870-talet av den gamle Olof Persson, var m.
ersatt med en träbrissa, som lyste i en höj- och sänkbar
gaffel av järn. Tillverkaren kallade den själv "stjörtrissa".
Å ett järn i en plog kallas "plögsmide" = plogsmidet. Vik-
tigaste och därför namngivna delarna äro:

"plögffjölta" = plogffjölten: vändskivan.

"plögbillen" = plogbillen.

"sörren" = skäraren: kniven.

"fötskånan" = fotskonaden: beslagen å foten eller bottnen.

"gräna" = grimman: den i plozen sittande lågen.

Å en del av de gamla plogarna gick kniven icke ånda
net till billen. Dess övre ånda gick genom ett fyrkantigt

Landsmålsarkivet Uppsala 3192
Levi Johansson. 1931. FROSTVIKEN
JTL.
Frgl. 27

hål i axeln eller åsen och hålles fast med elst en bit av trä. 23.

Å den gamla plogen, som Olof Persson gjort, har det varit två knivar. Den bakre, som ännu sitter kvar, är i nedre änden försedd med en hakke, som genom ett hål griper fast i billen på undersidan. Knivens övre ända är infälld i åsen från vänstra sidan och fast med en stadig skruvbult. Denna anordning har mycket bidragit till redskapets hållbarhet. Främre kniven har suttit fastskilat i ett med starka beslag försett fyrkantigt hål i åsen.

Så vitt man vet, ha här använts endast höjerplogar.

Först styvfar, som dock var vänsterhämd, hade också höjerplog. - Då plogbillen blev förliten, var det att gå i smedjan och med elst vållning "lägg på" = lägga på den mera gods. - Då plogen köptes till eller från åkern, fick den slå på på den sidan, som var motsatt fjälön.

"plöj" = plöja. ~ Sporthyveln heter också "plög" på målet eller "plöghöv" = ploghyvel, men verbet för dess

användande är "plög, -a, -i" = ploga.

Någon vidskepselse, förbunden med plogen, kan man ej erinra sig här, men förf. vet, att de i Vilhelmina i gamla tider brukade ta flott från fettstagskötningen och stryka på ploghjulen. Det skulle bidraga till ett gott år.

Även en del av trakstens kvinnor låra i gånghatider ha brukat sköta plogen. Plogen jämförde den övriga "Östkarlbyn" förvarades under den på låga stolpar stående korndatan ("lötsvan") eller under håbbåret ("bure").

Sladden i egentlig mening kände man ej i gamla tider, men man brukade, sedan man spilt gödseln på åkorn och innan man plöjde köra en för tillfället hopbunden rissläpa ("dijngsläipa") fram och åter över åkorn för gödselns jämfördelning.

Fig. 7. Dijngsläpa (enl. beskrivning)

Landsmålsarkivet Uppsala 3192
Levi Johansson, 1931. FROSTVIKEN
JTL.
Frgl. 27

Den för samma ändamål ä vällen brukliga "dijngstöttjen" = 25.
dijngstocken lämpade sig ej i åkorn, emedan den så lätt
skaddades i.

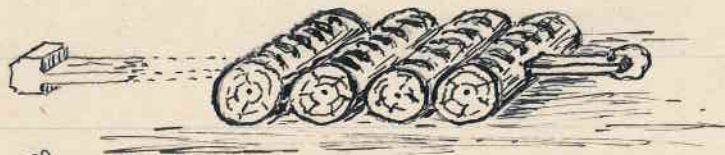

Fig. 8. Dijngstock (upp- och nedvänd) - Hålet i stockarna skall vara mycket rymligt, för att dessa skola följa efter i markens ojämnheter. Korkarlen brukar stå på stocken, för att den skall ta bättre. Torf. har även sett en risslåpa sådan som den ä Fig. 7 anbringad bakom för stocken. Redskapet är, som sagt, avsett för körning ä vall. Då man använder dijngstocken, säzes man "tjör stöttjen" = tjöra stocken, och det avser att "flisunn dijngja".

Harvar. - "horrv, -a, -i, -in, -en, -om; fem. = harv.

Ordet användes även som vedermåle åt kvinnor: "i rättela harv" = en riktig harv - har ungefär samma innebörd som "ett riktigt rivjärn."

"hörva, - , - a, - ; verb. = harva.

26.

Den i trakten vanligaste harotypen har varit den kvadratiske pinnkarven, bestående av ett rutorat ramverk av fyrskuren björk och med plats för 12 st. pinnar. Tågen har alltid varit i ena hörnet. Fåldeta tider tyckes man i stor utsträckning ha haft pinnarna av trä, någon gång av renhorn. Aldre personer minnas ännu, att någon enda använt "trèpinnhörva". Då järnpinnar började komma i bruk, voro dessa hemsidda. Sena ändan voro de utsmidda till en långspetsig tånge, vilken omärkligt övergick i själva pinnen - fläns eller avsats saknades alltså. För varje korsning av ramverket borrades ett mindre hål, vilket soettes upp med en glödgat haropinne. Sedan drevs de alla pinnarna in hårt, och tången veks å harvens översida över en harund björkbit ("böttö" = beta), så att spetsen - ifall det nämligen tyckades - trängde tillbaka in i ramträet. Huru väl detta ån gjordes, lossnade pinnarna

Landsmålsarkivet Uppsala 3192
Levi Johansson. 1931. FROSTVIKEN

JTL.
Frgl. 27

Aron Aronson i Bläsijön, född 1846, berättade, att hans 28.
far hade en likadan harv, men den beqvämades endast för
kornets nedharvande. Man trodde, att denna harv skulle
mylla ned kornet bättre än pinnharven, emedan den li-
kasom hacka^{de}, där^{de} gick fram över åkern, och nedhack-
ning af korn för hand var just, vad man var van med se-
dan ålder. "rullhörva" skulle vara uppfunden just för att
göra handhackningen överflödig, uppgav gamle Aron. Man
var emellertid inte riktigt nöjd med harvens arbete, och^{därför}
brukade Arons mor ändå överfara åkern med grävli-
dan den harvats, och hon var så flink med det arbetet,
att hon ~~kan~~ "håcka-n stö-n öfver for dan" = hacka-
de en stor en åker för dagen. - I Björkvattust såg jag
ett par hemmagjorda rullharvar, som nu användes. De
hade fyrkantig ram med två ganska stora trårullar,
rätt rätt besatta med välsmidda grävlikenande, böjda
pinnar. Rullarna voro järnbandade och rördes sig järnla-

Landsmålsarkivet Uppsala 3192
Levi Johansson. 1931. FROSTVIKEN

JTL.
Frgl. 27

med tiden, och sedan blev det att ideligen kila och trassla. Jag minnes själv från min barndom, huru "Hjälldrot" (trassligt) det syntes vara med dessa gamla harvar. En och annan av dem lär ännu vara i bruk men endast för att "röt ne könnena må" = rota ned kornet med - ej för redandet av jorden. - En del började på 1870-talet lägga sig till med köpta harvar, men ännu en 30 år senare funnos hela byar, där de gamla harvarna voro de enda. Till ^{pinn-} harvarna får man nog också räkna de å sid. 18 o. f. beskrivna alarna.

Hommagjorda rullharvar funnos redan på 1860-talet och även dessförinnan någon tid åtminstone. Den först nämnde Hans Hansson uppgav, att hans far hade en harv, som bestod av en tresidig ram, i vilken tvänne träbultar roterade. I dessa satta dels kvistnabbar och dels iborrade träpinnar. Rullarnas tappor voro av trä och smördes med tjära. Det var deras enda harv där i gården på den tiden.

ger. Gamle Olof Persson, som varit skicklig smed och
mångsidigt händig, hade tillverkat den ena i sin krafts
dagar.

Åkerwältten. — Ölkarwältten. — Den urgamla åker-
wältten, vilken än i dag är den vanligast förekomman-
de, utgöres av en ca 1½ m. lång, grov cylindrisk gran-
stock, insatt i en ram, som ej är större, än att den ger
rullen gott rum att rotera. Å gamla stockar, som föf.
såg i sin barndom, voro loyertapparna av trä. De gingo
rätt igenom ramens sidostycken och smordes med tjära.
Å nyare stockar äro loyernålarna alltid av järn. Ramens
sidostycken ha varit dels raka och dels vaggmedsforma-
de. — Per Persson i Sandnåset, som dog 1869, uppfann och
tillverkade en åkerwält, som väckte berättigt uppeu-
de. Den har två mycket vida men korta rullar, som sitta
i bredd i en med ett tvärstycke tubelat ram. De röra sig
fritt oberoende av varandra, vilket gör, att det går lätt

att vända. Dessutom är den försedd med sats över rullar. 30.
na, någonting ovanligt där på trakten. Den användes fort-
farande, ty man har varit så aktsam om den, att man
har målat den-fart förstås inte rullarna. Egentligen
nog har det icke fallit någon in att efterbilda den. - Fos-
ta skaklar finnas icke på några av de gamla vältar-
na men väl på en och annan av de alldeles nya, ut an-
de användas med tåge å lösa skaklar. Vältens de-
lar äro "vältstöttjen" och "grinna" = grinden dvs. ra-
men.

III. Åkerer.

"Ó(a)k a^hr, - n, - ra, - ran; - ra, - ram; mask. = åker.

Med åker menas alltid bruten, öppen jord, som är ef-
ter är brukas på detta sätt. En åker, som lägges i vall,
kan visserligen fortfarande få behålla sitt åkernamn, t. ex.
Storåker, men den framstår nu i modvståndet som "i
lågda" = en lågda; en hövall. För att ett stycke jord skall

inhålla namn, heder och värdighet av åker, bör det helst 31.
vara handbrutet, eller ock skall det på många år å rad
ha bearbetats med plog, att det antagit den brutna å-
kers karakter: den luckra myllan.

"rässt, -a, -, -an; -n, -om"; fem. = rista: upplöjd vall.

Första året, då den besås med korn, är den "nyrässt" - ny-
rista; andra året, då den redan ligger i vall, heter
den "fjölrrästa" = fjölristan osv. för att slutligen
bli "i gammalräst" = en gammalrista.

"åkk(er), -ra, -ri, -rin; -an, -rom; fem. : en verklig å-
ker, som lagts i vall: en lågda av speciell art. Riksom
ristan kan den vara ny eller gammal - men åker blir
den icke mera, förrän den ~~den~~ plöjes upp och käles öppen.
"dijngåkk(er)" åker är en för året övergåddad vallru-
da - oberoende av om marken är endast röjd eller om
den är handvänt, ristat eller vallgängen åker.

"fimåttiåkk(er)" är en verklig åkk(er), där man lyckats

Landsmålsarkivet Uppsala 3192
Levi Johansson, 1931, FROSTVIKEN

JTL.
Frgl. 27

få timotej; att gå till.

Åkrarna ha här alltid varit små, även om man till åkrarna skulle räkna ristorna. Där finnes icke heller något på inäroförhållanden syftande ord, som till form eller betydelse motsvarar riksspråkets fält. - "slätt", ^{sl} - ei; neutr. är beteckningen för ett stort, sammanhängande myrflak, som dock icke behöver ha den belägenheten eller formen, att det på en gång kan överblickas. Detta ord må ej förväxlas med det "slätt", som ingår i "stäckslätt": det område av en slättesmyr, från vilken fodret sammanföres i en stack. Det förra kommer av adj. slät, det senare av verbet slå. Ett "slätt"^{sl} innehåller massor av stackslätt, ifall det är en slättesmyr, vilket det inte nödvändigtvis behöver vara. - Av egennamnet "störöcken" = Störåken, som är rätt vanligt, bör man icke låta förläsa sig till att tro, att här är frågan om något riktigt respekt-

ingivande i åkersväg. Det betyder endast, att den åker- 33.
lappen är störst av dem, som hör till den gården till. I Frost-
viken torde knappast någonsin ha funnits en så stor, som
hällit ett helt hektar. Andra vanliga egennamn på åke-
rar är "nyö(ö)kan" = Nyåkeren: den sist upptagna, som kan
vara gammal värre; "långö(ö)kan" = Långåkeren, som är
långsträckt till formen men kanske helt oansenlig till
arealen; "klingjerö(ö)kan" = Klingjeråkeren. Det namnet
säger oss, att här varit så stenigt eller eljest olänt,
att man ej kunnat få den önskvärda rektangulära
formen på tagen, "göffaö(ö)kan" = Godfarsåkeren utgör el-
ler har utgjort undantag åt "göffaföltja" = godfarsfö-
lket dvs. födorädstagarna. Med hänsyn till använ-
dningssättet finnas endast två slags åkerar nämligen
"köunnö(ö)kan" = kornåkeren och "pärö(ö)kan" = patatis-
åkeren. Säger man "pärlänna" = pärllandet, vet man
strax, att arealen är synnerligen obetydlig. "länna" = land

Landsmålsarkivet Uppsala 3192
Levi Johansson. 1931. FROSTVIKEN
JTL.
Frgl. 27

användes eljest mest om den lilla lapp, där man sått 34.
roovfrö: "sutt ni:è pa" = sutt ne pan eller roovor: "ni:è plän-
na" - vanligen tomten efter en bränd risväl. En helt
smal liten teg benämnes: "ò(ò)ker rämms" = en åker em-
sa.

Åkorns tillkomst. - En av nybyggarens första omsor-
ger var att bryta sig upp en åkerlapp, så att han
skulle börja få något "güssl ò(ò)n" = gudslän: brödsåd.
Detta var en tvungen sak av flera skäl. Avståndet till
äldre bygd var ofta så långt, att det var förenat med mye-
ket stora besvär att därifrån hemförskaffa det behöv-
liga. Vidare hade befolkningen i de äldre byarna ej mye-
ket att avvara, och slutligen hade nybyggaren sällan nå-
got att köpa för. Som man saknade både tid och lämpli-
ga verktyg, ja, kanske t. o. m. insikt om drenering av
mark, blev det nödvändigt att långa åkrarna i forrast
möjliga backar, men dessa äro i regel steniga, varför

brytandet av åkern blev synnerligen mödosamt. För be- 35.
redandet av plats till den första åkern måste man
rothugga skogen. Det åter, som skulle bli vall, rothöggs ej,
utan stubbarna gjordes långa och lämnades att förmult-
na, innan man tog bort dem. På det rothuggna området
kvistades stammarna upp till timmer eller vedstoc-
kar och släpades undan, varefter riset brändes. Det
ville turage till att gripa sig an med nyodlingsarbete i
dessa urskogar av fjällgran, vilka visserligen icke voro
ståta men i gengäld grovstammiga och med ena vålds-
samma rotsystem. Bressar på alnen och mera hörde till van-
ligheten bland granarna. Om första åren i Haggårset, Jon
Bengtsson, berättas följande lilla belysande episod. Sent en
vårkväll hade han med sin hustru anlånt till den utsatta plat-
sen, där det inte fanns ens den minsta lilla risvoja att kry-
pa in i. Hela dagen hade de varit tunga bördor och drivit bo-
skapen genom den stiglösa vildmarken, de kommo nämligen

Landsmålsarkivet Uppsala 3192
Levi Johansson. 1931. FROSTVIKEN

JtL.
Frgl. 27

flyttades för alla till det blivande nya hemmet. Där satt
nu Jon på en låga och lät blickan överfara all den grova sko- 36.
gen, som han skulle ta ihop med för att bereda plats åt å-
ker och ång. Meddes uttröttat som han var, föreföll detta
honom så rent hopplöst grusamt, att han höll på falla i
gråt. Men så med ens släppte honom beklämningen, och han
genomförs av en begrundad förvisning, att allt skulle komma
att gå bra på det nya "rummet" (rummet: platsen). Han såg näm-
ligen en timmerare komma krypandes, och det var ett
stort lyckotjurar. - 'Egyptiernas skarabé.' Det gick också bra
för dem. Det var 1823.

3 Fordyvel.

Som man med de gamla dåliga plogarna och endast en
håst ej kunde plöja djupare än omkring ett kvartar, bröt
man ej heller mycket djupare. Marken rutades först med en
gammal yxa upp i ungefär en kvadratfot stora rutor. Med
det stora jordgräv et flåkte man så av gråstörven, vilken
lades å sida, tills man under bytningen tagit upp större

Landsmålsarkivet Uppsala 3192
Levi Johansson. 1931. FROSTVIKEN
JTL.
Frgl. 27

stenar. Yröparna efter dessa lade man ned och trampade
ihop gråstörvorna upp mot åkerbottenens nivå. Eftersom
torven åt på detta sätt, bar man bort resten från åkern
och fylde ut därmed naturliga gropar i den omgivande,
till slättestland avsedda marken. Det var nödvändigt
att göra på detta sätt, om det skulle bli möjligt att reda det
grunda jordlagret till en nägorlunda lämplig vålbädd för
skornet, och ^{om man} skulle få det förkovat av de ur kvarläm-
nad gråstörv uppskjutande vildväxterna. Djupbrytning
i nägorlunda rutida mening blev en långt senare histo-
ria - då man fått det bättre stället både med verktyg, tid
och arbetskraft. Den ofta om detta arbete alldeles ensam-
me mybyggaren, som därtill hade tusen andra trängande
sysslor att uträtta, måste inrikta sig på att få upp den
behövliga arealen fortast möjligt. På djupet kunde han
ej gå mera än det absolut nödvändiga. Som redan förut
nämnts, lämnade man i den gamla tiden alla s. k. jord-

37.

Landsmålarkivet Uppsala 3192
Levi Johansson. 1931. FROSTVIKEN

JTL.
Frgl. 27

fasta stenar i fred. Efterbrytning av sten å de gamla åkerar- 38.
na blev därför nödvändig i en senare tid, och vid den förs-
ta plöjningen med en ordentlig ploj i gammal bruten
åker fick man vanligen upp så mycket sten, att där
såg ut som en nybryta. - Sedan gråstorven på förut nämnt
sätt avlägsnats, hakades jorden upp med det stora jord-
gråvet, och mindre stenar brötos upp därmed. Större men
ej jordfasta stenar speltades upp med järnstören och
handspaken. Sedan man på detta enkla sätt överfa-
rit den areal, man satt sig före, vidtog avlägsnandet av
stenarna. Fanns det på brytan större, på översidan pla-
na jordfasta stenar, murade man på dessa upp stora
stenrösen: "Stäinsröcka," som är benämningen på od-
lingsrösen i allmänhet. Resten bars bort eller avlägsna-
des på sätt som är beskrivet i samband med Stendröjen
sid. 11 o. f. - Följande berättelse av Maja Johansson säger
oss bättre än långa utläggningar, huru hårt en del kunde

Landsmålsarkivet Uppsala 3192
Levi Johansson. 1931. FROSTVIKEN

JTL.
Frgl. 27

pressa sig i denna sortens arbete:

39.

Far min berättade följande. Det var hemma i Triviken på den tiden, då han var nygift. Sent en kväll på våren håll han på bryta åker. Han stod så länge, att mor kom ut och ropade till honom, att han måste "tre sate o slüt" tro sig till att sluta och komma in och lägga sig, men han var så girig, att han höll på ännu en bra stund. Dåst det var, fick han se hörnet av en järnbeslagen kista. Han grävde fram kistan till hålot en, men då blev han så trött, att han rakt inte orkade med mera, varför han gick in och lade sig, tröstade sig med att kistan inte kunde sping bort. Men då han på morgonen kom dit, syntes intet tecken alls efter kistan. Jag hörde far berätta detta flerfaldiga gånger och alltid lika, och hela sitt liv harmades han över att han låt detta rovet gå sig ur händerna, för naturligtvis var den där kistan full med pengar. Mer än en gång, då han var "po tura" (på turen: i fyllan), sade han, att ha-

Landsmålsarkivet Uppsala 3192
Levi Johansson. 1931. FROSTVIKEN

JTL.
Frgl. 27

de han inte varit "föskot" (dum) den där gången utan ba- 40.
ra "hiijela paa i stann te, telt sola rann" = hårdat på en
stund till, till dess att solen rann, så skulle vi väl inte ha
behövt ha det så "nåer off" (smått om), som det sina gånger
var, men jag för min del tror, att far varit så uttröttad, att
han "dörma föa" (slumrat till) några ögonblick och drömt
alltsammans."

Under vinterns början, medan snön ej ännu var så djup,
att man behövde begagna tryggor, körde man ut gödseln
på åkern, där den lades lossvis i rader. Somliga låto
den ligga så till på våren, andra brödde ut den ("bräijdd
dijzga") genast - sprätte ut den med "sülroktea" eller ock
med skovel. Det sista förfarandet ansågs vara bättre. Vid små-
smältningen lakades kraften ur gödseln och trängde ned i
jorden. Medelst klubbnig och körning av risdrag finför-
delades gödseln, dock gjorde inte alla så, utan det fick "hijp"
hijpa: råcka till med harrningen. Förf. minnes icke annat för-

färingsätt på åkorn men väl, att de å lättnakörde både Hl.
dyngriv och risdräg och därtill krattade med dyngriva.

Man har i alla tider varit mån om att så tidigast möjligt
på våarna. Som det ofta ligger mycket snö på vintrarna, brukar
man på värsidan "sännpöja" = sanda på åkrarna, vilket
går så till, att man en morgon, då skaren bör att springa på,
drar omkring på en kälke en låda med sand eller aska och
strör ut över snön: "skvätt ut ett rätt" = skvättar ut åt efter.

Sötersmulad färjödzel har också brukats här för. Den svar-
ta beläggningen på snön gör, att den ^{na}smälter mycket fort i sol-
skenet. Så fort snön gått bort från åkorn, tar man till att be-
arbeta den. Jorden redor sig fort i denna trakt, emedan den
i regel är skifferblandad. Sådan skedde fordom så tidigt, att
åkerlyfte grön, medan snödrivor ännu lågo i sänkorna
runt omkring. Detta har förf. sett flera gånger. Det har varit
en gammal regel, att man skall ha sått ifrån sig till Örmåss,
och den håller man fortfarande fast vid, så vitt möjligt är.

Att det många gånger varit kallt i den tiden har man ej 42.
lätit sig bekomma. "Kann mo sö^(o)ti pålsen, so je-n sö-
ro ti striga". Kan man så i pålsen, så får en skära i stri-
gen (skjortan), säger ett gammalt talesätt. Så otroligt det
än kan låta, sår man här ett par veckor tidigare än i
Medelpad. Man skulle tro, att den spåda brodden ofta skul-
le förstöras av nattfrost, men så är ej fallet. De äldsta min-
nas ej, att något sådant inträffat, men förfäderna ha be-
rättat, att "Ängjellen", d. v. s. brodden, år 1812 frös bort så väl,
att man måste så om. Våren hade emellertid kommit så
ovantligt tidigt det året, att folk blivit narrade att så
ännu för än brukligt varit. Till Erbanusdagen skall man
ha både "sodd o satt" = sätt och satt. Då skall det vara slut
på all "vööränn".

Potatis har odlats, så länge de äldsta minnas, men
länge i otillräcklig mängd. Ännu så sent som på 1890-talet
hörde det till sällsyntheterna att någon hade potatisbovar

till sommaren. Sista koket fick man vanligen av över- 43.
bliven såttpotatis ("fröparra"). I en gård i Tviteken brukade
man på 1860-talet sätta två tunnor, vilket under goda år
bör ha givit en 16-18 tunnor. För en familj på 8 personer,
som behövde "stopparrä" i största utsträckning, var det-
ta naturligtvis alldeles för lite, helst som man förbruka-
de ett par tre tunnor till potatismjöl. I förhållande till
arealen har man brukat få bra med potatis, detta beroen-
de på såttningemetoden och skötseln under sommaren.
Det medelst plog och harv redva landet uppdelas genom
hackning med flåhacka - storgrävst för i tiden - i alus-
breda sängar, "fröförrä", med mellanliggande fotsbreda
gångar eller "väljga" = vägar. Till såttningen erfordras två
personer. Den ene går gränsl över sängen och hackar
med potatisgrävst gropar. Bakom det ännu i jorden ned-
sänkta grävst släpper medhjälparen ned en potatis,
varefter grävst drages upp och gropen meklas igen. Ståten

Landsmålsarkivet Uppsala 3192
Levi Johansson. 1931. FROSTVIKEN

JTL.
Frgl. 27

hackades först två i bredd på något avstånd från var sin kant 4 4.
av sängen, sedan ett hål på sängens mitt, så att de tre hå-
len markerade en likesidig triangel. Det blev ej fullt en fot
mellan potatisarna, vilket var i sålärste laget förstås. Se-
dan bladen kommit upp ungefär två tum, kupades den
moderligt upphackning av jord från båda sidorna av sängen.
Det kallades att "hackle på pörra." = hacka på potatisen.

Visade det sig i fortsättningen bli mycket ogräs, krattade
man med en riva från gångarna och upp över sängarnas
kanter. Ogräs mellan de ännu låga ständerna plockades
bort för hand. Denna ronsning blev på samma gång en
andra liten kupning. Strax före slättern blev det att gö-
ra den sista och största omsustringen med potatislan-
det. Med järnskyffeln skottade man ut gångarnas bott-
nar upp all den jord man kunde få loss och öste upp den
mellan ständerna. Det var att "mökke på pörra." Den färdi-
ga sängen bildade nu en mycket hög rundad rygga. Meto-

den torde vara en av de allra bästa, som tillämpats vid po- 45.
tatisodling. Utrymmet mellan stånden blev dock i allra
måttast lågt, men man var tvungen att hushålla med lan-
det. Mången sålter än i dag potatisen på detta sätt. Dock
torde man i regel plöja upp gångarna i stället för att
haska dem. Vid potatisens upptagande brukar man gå på
knä.

Åkers underhåll. - All åker gödslades grundligt och
ofta - i regel vart annat år. Trots att jorden här är "hämmt-
jerrug" dvs. girig eller beriven på "hamnu" eller götsel, Jft. sid. 65,
blevo åkrarna med tiden alldeles för feta. Mången åker
måste av denna oledning löggas igen, ty där välte met
tiden bara vätnar. Byarna klagar man över att detta
også är nästan omöjligt att ta döt på ä de lågdot, som
utgöras av de urgamla åkrarna. Först sedan de efter åt-
skilliga år blivit tillräckligt "utskrinna": utmagrade, ut-
sugna kan man få timotej att växa.

Så länge åkern inte var alltför mycket ogräsmångt, 46.
höll man den öppen, mängen gångt. o. m. sedan där ej
välte just annat än ogräs. Förf. minnes sedan sina bar-
naår s. k. kornåkrar, där marken täcktes av ett så
måttigt lager våtnarv, att detta ruttade nere vid
marken, öpp genom denna undervegetation stucko
halmstråna upp glesst och blandade med molla och
andra högväxande ogräsarter. Men så sådes också en
av dessa åkrar aldrig en enda gång halm i vall se-
dan den för en 80 år sedan bröts.

Genom att man vid plöjningen alltid välte jorden ut-
för backen, kom åkern att under årens lopp förligen
glida utför sluttningen. Vid dess nedre kant blev mat-
jordslaget till sist hela metern eller mera djupt, me-
dan övre delen av åkern till betydande del mäst över-
givas, emedan matjorden där alldeles tagit slut. I
dunsvattnet lär ännu finnas i bruk en potatis åker,

Landsmålsarkivet Uppsala 3192
Levi Johansson. 1931. FROSTVIKEN

JTL.
Frgl. 27

47.
där man på 1880-talet satte tre tunnor potatis, medan
1926 en tunnna råckte till. Den tyckes ha glidit ihop med
ej mindre än två tredjedelar. - Plöjningen utfördes dels
på hösten och dels på våren, eftersom man hann med.
Vändan. - En ännu primitivare form för jordens be-
arbetning till sådd än den ovan beskrivna hackbryt-
ningen, ^{fanns} och det var att "vänn" = vända jorden. Det hade
till kvandupp gift kövallens tilljämmande och för
bättring. Man rutade upp jordvälen på samma sätt
som vid äkerbrytning. Första radens torvor togs upp och
lades på sidan, och jorden i den uppkomna färan eller
"gröffta" hackades upp och avlägsnades till omkring en
en torvas tjocklek. Nästa rad torvor väntes upp och
ned i denna fära, och jord hackades över ur den nya.
Så förför man undan för undan. Sista färan lades i-
gen med de först upptagna torvorna. På "vänn" kun-
de man ej komma med annat redskap än grävret eller

Landsmålsarkivet Uppsala 3192
Levi Johansson. 1931. FROSTVIKEN

JTL.
Frgl. 27

en lätt kvist- eller hornharv. Vändan gödslades och 48.
besåddes med korn och höfrö, ifall man icke lät den
efter kornskörden "grässbinn se sol" = gräsbinta
sig själv. På 1860-talet åvlades man ganska mycket
med att vända och så igen. Något litet höfrö skaffa-
de man sig bortifrån, men det mesta skaffade man
sig genom att sälja upp det frö, som smulats ur höet
i ladorna. Detta var grobart, emedan man i gamla
tider alltid sparade med att slå höet, till det var
väl utvuxet. Jord, som man en gång vänt rökte man
sällan, förrän längre fram i tiden, då man erhöll plo-
gar att ristat med. Härvid har man haft föga glädje
av den gamla vändningen, som lämnat praktiskt
arbet all stenen kvar.

Trådesbruk har här aldrig förekommit, vad åker
och ång beträffar, men snurrarna har man brukat slå
endast vart tredje år. De två mellanliggande åren, såges

man "fi a" = tråda myren.

Sådeslagen. - Kornet är det enda sådeslag, som odlats.

I gamla tider har man gjort några små försök med vinter-råg å de små brända fläckarna efter risvålar, där man med gräv hackade upp jorden, men resultatet var ej uppmarkrande. Rågen har svårt att övervintra här. I regel kommer det djup snö, innan marken har frusit, vilket gör, att rågbrodden vill frysa bort. Av samma anledning gå klöver och timotej också ofta ut. I senare tid har man börjat så haare men endast till grönfoder, emedan den inte hinna mogna.

Sådeslagens namn äro:

"kornn. - a; - i; neutr. ut. pl. = Korn; sådeslaget.

"kornn. - a, x, - a; - i; - om; neutr. : enskilt korn.

"kornnstör" = kornstör 1° = kornsnes 2° = snesstör.

"kornnsid" = kornsida: stödklyka av trä för kornstör.

"kornnrök" = kornrök: det antal sådeskärvar, som åtgår till en kornstör, hoplagda i en skyl.

"rök, -; -a, -; verb. till föreg.: lägga i rök: "rök ihop."

50.

"kornbing" = kornbinge.

"kornök" = kornåker.

"kornrist" = kornrista.

"frökorn" = frökorn; utsädeskorn.

"grovkorn" = grovkorn; stridsäd. Samlingen av den allra
stidaste säden vid handkastning kallas "vägggranna" = vägg-
randen, emedan det tyngsta kornet slungas längst fram-
ända mot väggen.

^y 2
Aocn: "störkorn"
störkorn.

"småkorn" = småkorn.

"gammalkorn" = gammalkorn: korn som är kvar av föregå-
ende års skördar.

"körkorn" = körkorn: det korn som tillkommer den, som
ätnjuter "kör" eller födoräd.

"gudstån" = gudstån: all spannmål - även den allra sämsta,

"bygg, -en; -a; mask. ut. pl. = bygg: korn. Ordet, som förr låg
ha varit ganska allmän, stämplas av de gamla som norstet.

Landsmålsarkivet Uppsala 3192
Levi Johansson, 1931. FROSTVIKEN

JTL.
Frgl. 27

"ruq, -en; rúja" = råq.

"häggetr, -n; häggra;" = havre.

"fly, -a; -i;" neutr. ut. pl. Även "mätfly" eller kort och gott "mät" -
maten är den allra första antydning till kärnbildning i ett väl-
ande sådesat. - "sö(w)rönni;" adj. = särunnet: kärnan har an-

"grönmöttö" = grönmatat. / tagit sin hela längd i kornet men

"göulmöttö" = gulmatat: riktigt moget. / är bara som en så.

"blö(w)möttö" = blåmatat: övermoget.

"fullmöttö" = fullmatat anger, att såden är nöjaktigt mogen,
så att den mycket väl kan skäras, men prima vara är det
inte ännu.

Rovor. - "n(i), è p, -a, -, -an; -en, -om": rova eller kolsot.

"künü, è p": korova: foderrova.

Rovor odlades i nägon ringa omfattning i början av man-
naminne. Vanligen tog man till "näjeplänn": rovländ föret
outatade brända fläckar. De göddes ej, utan jorden och
askan hackades endast om med gräv och blandades. Man

gjorde så för att undvika att få mask i roorna. Sedan
gick så till, att man med en rund pinne, en "nepstäppar" =
nepstämpare, gjorde små skålförmiga gropar och lade ett
frö i varje grop. Sedan roorna började bli något stora, sked-

Fig. 9. nepstämpare, 1 mm.

le man "rörzygk" = runka dem, för att de skulle
få bättre utrymme att växa. Man kunde också
samtidigt med en pinne luckra upp jorden om-
kring dem. - Då hos en ung flicka börjar synas
rundningar för hennes bröst, konstaterar man,

Fig. 9. nepstämpare. att neporna hennes håller på växa, och om-
stämpare. en mera magnad man synes hålla på fria till
en mycket ung tös, får han finna sig i, att man "prèinas"
(retas) med honom, för att han "fer o rörzygk su ò(ò)nci è-
pan" = far och runkar småneporna. - Råa roor ätos be-
gårligt synnerligast av barn. Man fann dem vara så märk-
värdigt söta och goda. Förelsetan kom sig detta därav, att
man led brist på socker. Av samma orsak var man alldeles

befängd efter björtesav. Att i mörka höstkvällar vara ute 53.
och stjåla rovor var för dessa traktens pojkar en lika om-
tyckt sport som att snatta frukt söderut. Vanligen brukade
man med kniv skrapa den råa rovan till mos, så man åt den,
emedan det söta då kom fram bättre för smaken. Rovorna an-
rättades förnämligast som "nippstappa": man mosade sam-
man potatis och kokta rovor och blandade i salt eller flott
ävensom blod, ifall man ägde sådant. Någon större betydel-
se för försörjningen ha rovor ej haft i trakten. - Så man
teokade kött och ägde rovor, kokade man sådana tillsammans
med köttet. Blåsten av rovor lära en del ha brukat koka,
tillsätta med mjölk och låta jäsa, varefter den blandades
i fjockmjölk och äts.

Dikning, - dik, -, dikht, -; verb. = dika.

diktning, - a; - en; fem. ut. pl. = dikning.

dik, diktje, $\frac{x}{x}$, dika; dikti, dikorn; neutr. = dike.

Dikning förekom i gamla tider i mycket ringa omfattning

och endast å verkligt myrlånda fläckar. Den hade mer a 54.
till syfte framkomligheten med hårt ån föråtrandet av
jordens alstringsförmåga. I Bläsijön med dess 10 gårdar
fanns i slutet av 1880-talet knappast en enda diksstump.
I avseende på gårdar är det ån i dag ganska vanligt, att man
påträffar starkbevålda områden å inågorna. Marken är
alltså sur myr. Under det nya sekellet ha i ett flertal byar
betydande torrläggningsarbeten blivit utförda med stats-
anslag, och även enskilda ha dikat åtskilligt, men ånnu
lämna drenaringsförhållandena mycket övrigt att öns-
ka. Redan de första synemånnen av traktens första nybygg-
gen (år 1764) insågo, att dikning av alla krafter här var av
nöden. Nybyggarna i Frostviken, Björkevattnet, Viken och Mon-
älades att ovanföre varldera nybygget laga upp ett dike på
tvåren 200 famnar långt, 1 aln brett i botten, 1½ aln i da-
gen och 1½ aln djupt samt åtminstone tio avloppsdikey
till samma bredd och djup. Nästa år satte länsstyrelsen

Landsmålsarkivet Uppsala 3192
Levi Johansson. 1931. FROSTVIKEN

JTL.
Frgl. 27

i Sundsvall dessa dikningsarbetens fullgörande såsom ett av huvudvillkoren, för att nybyggnarna skulle få bibehållas vid sina nybygges rättigheter. Inget enda av dessa diken har emellertid ännu kommit till stånd.

IV. Gödseln.

"dÿngz, -a; -an"; subst. fem. ut. pl. = dÿnga: all fast aföring från människor och djur. Den har namn efter djurarten: "kÿdÿngz"; kodÿnga; "hÿsstÿngz" = hÿstdÿnga. Människans fasta aföring kallas "mÿrÿndÿngz". Ordet användes även i betydelsen ströp eller strunt: "de. e bara dÿngz" = det är bara dÿnga: ströp, strunt, oordorhäftighet. Ännu sämre bildig betydelse har ordet "ÿt, -n; -a"; mask. ut. pl. = ÿt. Då ordet användes om spillning, avser det att framhåva dess orenlighet och användes även som beteckning för smuts i allmänhet. En strunt till person säges vara "n rättela ÿt" eller t. o. m. "n rättela stÿrÿt". I sådant fall uttalas ÿt vanligen på ett tillspetsat, klämt sätt, varigenom ordet erhåller en särdeles reffull,

Landsmålsarkivet Uppsala 3192
Levi Johansson. 1931. FROSTVIKEN
JTL.
Frgl. 27

försmådlig blang.

"Sittin"; (neutr. Þitti"); a dj. = skiten: smutsig.

"Sit-, sætti, seit" = skita: utlämna sin avföring. "s. n e" = skita ned: smutsa ned bokstaveligt eller bildligt.

"dýggj-, -t,-"; verb. = dynga är lockande, huravida det hör hemma: dialekten. Þoan fall ingår det ej: det allmänna språkbruket. Vill man ^{förstå} omföreljande uttrycka sig hyggligt, bezagnar man intetdera av de båda uttrycken. "göð på húsa" = gå på huset gör man hemma i gården. "göð på kása" = gå på kassen får man än i dag någon gång höra, fast uttrycket numera är missvisande. Det är en kvarleva från den tid, då inga avträden funnos, utan man hade att sätta sig på huk å gödselhögen. Ut i skog och mark, går man och "lösi på bækksa" = löser baxorna, eller kanske man rent ut är så fin, att man "göð för sa sol" = går för sig själv.

"dýggjus" = dyngruka.

"dýggjás" = dyngkas: gödselhög. - "Þjökása" = fjös- eller fjåhuskassen.

"Ställkäs" = stallkäs.

57.

Man har skilt och skiljer mellan "vinterkäs" och "sömmor-
käs" eller "sömmorfjös-käs". I gamla tider, då man utfodra-
de utslutande med den torra och näringsfattiga strossen,
blev kreaturens avföring vintertiden både ringa och mycket
torr-fornliga knallar. denna gödsel, uppblandad med allt
foderafallet, "särzke", bildade en käs, som man svärli-
gen kunde köra ut, förrän den legat över sommaren och brun-
nit ("brönni"), så att all strömassan multnat. Dessa käsar ha-
de benägenheten att på djupet brinna på samma sätt, som strö-
bädden till en varmbänk brinner, och det tyckte man om, syn-
nerligast, då gödseln skulle användas å vall. Den var näsli-
gen så "lijättvorninte ofli" = lättunnen till att fli, det vill här
säga att finfördelas, då den hade blivit askartad eller, som det
betecknande hette, var "kvitbrönnin" = vitbrunnen. Sådan göd-
sel var naturligtvis i det närmaste värdelös. Sommarkäsen åter-
hade och har ett helt annat utseende. Genom det riktiga, saf-

Landsmålsarkivet Uppsala 3192
Levi Johansson, 1931. FROSTVIKEN

JTL.
Frgl. 27

stiga betet blir kommas avföring mycket riklig och så lös, att den 58.
är mycket svår att skotta ut, emedan den vill rinna av skovelu.
Därför brukar man också ha gödselgluggen i sommarfåhu-
set i golvet, plan, så att man kan böka ut gödseln direkt utan
att behöva lyfta den. Nasen måste kringbyggas med stockar el-
ler bräder, ty i annat fall rinner den förmiligen bort. Sommarrea-
sen kan inte köras förrän på våren, då en hel del av dess fukt-
ighet drivits bort av vinterkölden. Det är en ypperlig gödsel.

"dýngsläss" = dýngsläss.

"dýngsláddo" = dýngsláddo. Se sid. 13!

"dýngslápan" = dýngslápan. Se sid. 24!

"dýngstöttjen" = dýngstöcken. Se sid. 25.

"dýngtjöriza" = dýngtjöringen. Gödseltjöringen på förvin-
tern har nära nog karaktären av en andtid, som synner-
ligt för hästen är pressande nog i de branta backarna.

I gamla tider, då man ingen annan gödselgrepp hade än "silvrök-
ka" var det ett mycket mödosamt arbete att lägga på gödseln.

Landsmålsarkivet Uppstla 3192
Levi Johansson 1931. FROSTVIKEN

JTL.
Frgl. 27

Man brukar ha två gödselbäddar, då man kör. En medhjäl-
pase läggs på ett nytt lass, medan man kör bort.

"dyngstörren" = dyngstörren; ^{bot.} gårdsträppa (Rumex domesticus)

"lillkäsa" = lillkasen: anhopning av sopor och annan oreu-
lighet invid förtagabron i de gamla hemmen. Se ant. om ren-
lighet!

"mijel, -n; -la"; subst. mask. ut. pl.: get- och färspillning:

Verb.: "mijel, -, -a,

"jaitmijel", "sögmijel". Dessa ord avse ämnet och ej massan.

-": släppa sin

Anhopningen av gödsel: färskätten kallas "döng, -en; -a";

"mijel."

mask. Att taga bort den kallas att "gröva söggälan" = gräva
sögårdarna. Med detta har man alltid brukat spara till

på vårsidan för att under kallaste vintern dra nytta av
den i gödselmassan sig utvecklande värmen. I färskättarna

har man ej använt strö, och det har ej heller varit behörligt,
emellan djurens spillning är så torr vintertiden. I sömsar-

föhuset, ^{för fär} där man inte heller brukar taga ut gödseln på hela
sommaren, användet man strö, numera vanligen torr myr-

Landsmålsarkivet Uppsala 3192
Levi Johansson, 1931. FROSTVIKEN
JTL.
Frgl. 27

jord eller massor. För i tiden brukade man ta myrstack även 60,
som det gamla nedfallna basen under granar. Anhopnin-
gen av sådant kallas "Bärmjöl" = barmel. Ett tredje sorts
"mjöl" är "Älvmjöl": anhopningen av grus och småsten vid
en älvmyrning, vilken älven likasom gödslat ifrån sig.

I byn Lussvattnet ha de sedan gamla tider haft den egen-
domliga seden att inte heller ur bonas sommarhus skotta
ut gödseln utan låta den samlas för hela sommaren. Man hål-
ler torrt med massor av strö och erhåller på sådant sätt en
mycket rik gödsel av ypperlig beskaffenhet. För att det skall
gå lätt taga ut gödseln, har man två stora dörrar på sommar-
fjället, så att man kan töra rätt igenom det. - På ett par stäl-
len i övre delen av socknen finnas sommarfjälhus med göd-
selrum inunder. Gödseln skottas ned genom den öppning, som
uppstår, då man stjälpur upp en galotilja. Får och getter ha
sin plats i gödselrummets ena änd, över vilken inga kor be-
finna sig. Även i dessa fjälhus har man använt rikligt med torr

myrjord, som körts hem till fåhuset och lagts upp under regnstygd. 61.
Att strö i sommarfjösar kallas att "flipo fjöse" eller "bäro (bä-
ra) pojöse".

På ett tidigare bebyggelsestadium hade man sommarti-
den fjällor åt får, getter och ungnöt. I sin ursprungligaste
form utgjordes stängslet till en sådan fjälla av hopbrötade,
okvistade träd, en s. k. "träshägga" = tras- eller skräphage, och
hela anläggningen benämndes "keru, -a, -i, -in, -n, -om, -fju".
Här förlorade man naturligtvis spillningen, men då fjällan
sent omväder övergavs, lämnade den under lång tid en fro-
dig grässtöd. Under de första åren var kerua nybyggarens
sommarfjös även för korna. De flesta nybyggare övergå-
vo fortast möjligt kerua och gjorde sig flyttbara fjällor, bestå-
ende av stora grindar, "söugrinnin", vilka ställdes upp på
magra ställen av vallen och flyttades, allt eftersom djuren
hunnit gördla. Men på ett och annat ställe behöll man "kerua"
länge. I Bläsjön fanns en sådan i bruk på 1890-talet å en

gård, som då var 90 år gammal. En flyttbar nyfälla såg 62.
jag i en såter i form för endast ett fåtal år sedan, men även
de äro nu praktiskt taget övergivna.

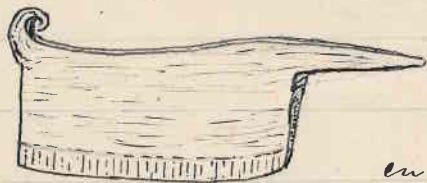
Rationell vård av vintergödseln går så långt tillbaka som
till 1860-talet fast endast i ett fåtal gårdar. Ett tiotal av de
mera välbärgade bönderna byggde sin ladugårdar av sten,
och under de flesta av dessa gjorde man gödselrum, till vil-
ka gödseln skottades ned genom luckor. Gårdarnas belägen-
het i branta backar inbjöd hårtill. Vidare skulle det ha bli-
vit mycket svårt att skotta ut gödseln genom små gluggar
i de tjocka murarna. Av fruktan för att ladugården skall
bli för mycket utkyld har man nämligen aldrig dömt för göd-
selns utfraktande utan "dign glugga", som inte äro större,
än att man nått och jämnt får skoveln igenom. Gödsel-
rummet - "fräurömmel", som man säger - kom nog inte till med
tanke på gödselns välbefinnande, utan för att det skulle bli
mera "lättrönni" - lättönnat; lättamt att handkas med

Landsmålsarkivet Uppsala 3192
Levi Johansson. 1931. FROSTVIKEN

JTL.
Frgl. 27

gödseln. Anordningen är naturligtvis alldeles utmärkt, ty på detta sätt får man med all den värdefulla urinen i gödseln, och denna är fullkomligt skyddad mot urvädning och nederbörd. Stenbjösen slogo ej allmänt igenom. De voro alldeles för dyra i anläggning och ville därtill hålla sig kalla. Men de, som sedan byggde nytt av trä, anlade många gånger gödselrum anslungen inunder eller ock vid sidan av - ofta mellan stallet och ladugården. Samtidigt härmed började man se sig om efter gödselutdrygande ämnen att använda som strö och stannade därvid att börja med fir det färskta granbarret, men denna sak har jag förut redogjort för i anteckningarna om Slättern, till vilka jag hänvisar. Sedan dess har jag emellertid påträffat

vidstående teckning i en av mina gamla skissböcker. Det föreställer en gammal barhackartorniv, som jag såg i Fig. 9. Barhackartorniv. Form för något tiotal år sedan. Måtten äro antecknade till $30 \times 11 \times 1,2$ em. Det är ganska lustigt, att man kostat

på ett så gott redskap en liten utsmyckning, men den tjänar 64.
också ett praktiskt ändamål nämligen verttygets upphåv-
gande på en spik, då det ej användes.

fröu, -n; -a; subst. mask = frö. Man jämföre frögröden =
frögran: frödigt växande gran; fröddag = frödig. Subst.
fröu användes dels om ett parti gödsel och dels om den i jor-
den av gödseln alstrade vätkraften. Istället för att säga, att
man skall köra ut dyngan, säger man ofta, att man skall
köra fröu. Där det väter bra utan gödning, säges det va-
ra fröu ti söla jon = fröden i själva jorden. Där är det, med
annat ord sagt, fröulänt = frölänt.

fröu, - , -dd, -; verb. = fröda: göra frödigt medelst gödning. Män-
gen får anledning förvåna sig över, att det inte väter bättre,
fast han tyckes ha fröudd so rättela = frödet (gödslet) så
riktigt. Man menar ofta, att det inte gör så stor skada, att
låta boskapen beta inäte = inantill: ä inäorna om häs-
ten fer dem fröu no o = frödar nog också. Klöven är en

bra vallväxt, om den bara går till, för den fröja se sol.

65.

Om gödsel, som är så beskaffad, att den icke frodar jorden, säger man, att det är ingen hävrd i den. Samma är förhållandet med näringsfattigt foder och med svaga födoämnen i allmänhet. Hävrd, -a; -n; subst. fem. ut. pl. är litetydigt med kraft: näringskraft. Dåligt gödselat jord är kleint hävrd =alent eller dåligt hävdat, men man kan icke tala om hävrd som en primär egenhet hos jorden, vilket den däremot är hos gödseln, brödet, foderet etc., som är av dålig beskaffenhet.

hamman, -a; -n; subst. fem. ut. pl. ^{i avsedd betydelse} förekommer, så vitt jag vet, endast i sammansättningen hämmanjerrugg; adj. som användes om svärgödselat jord. Om hamman här har sin vanliga betydelse: ande eller töckenig skepnad, skulle detta hamngirig betyda, att den sortens jord är snål efter gödselns mystiska, andeliktande vätkraft, så att den behåller det mesta därav för egen del och lämnar ifrån sig åt väterna den mindre parten.

Vidskepliga föreställningar om eller plågseder och bruk i

Landsmålsarkivet, Uppsala 3192
Levi Johansson, 1931, FROSTVIKEN

JTL.
Frgl. 27

samband med gödelsen såsom sådan hava icke kunnat spöras. 66.

Bland för denna avdelning - Åkerens beredning - antitale
meddelare märkas:

Olaf Persson, Björkevattnet, född 1834.

Aron Aronsson, Blåsjön; född 1846.

Hans Hansson, Stojola; född 1852.

F. d. lappkateket Jonas Larsson Jorm; född 1855.

Maja Johansson; Björkevattnet; född i Tvilsen 1856.

Johannis Jonasson, Ankerovattnet; omkr. 75 år.

Olaf Persson; Lejpikevattnet; född 1855, död 1930.

Landsmålsarkivet Uppsala 3192
Levi Johansson, 1931. FROSTVIKEN

JtL.
Frgl. 27